

גליון לידיעת מצוות השבוע

והערב

א'-ז' ניסן (סנהדרין ק"ג-ק"ט) תשפ"ה לפ"ק

פרשת ויקרא

ב"ה ובס"ד

נקבה	זכר	נוהג	רבנן	חפץ חיים	זוהר הרקיע	סמ"ק	החינוך	מאמר השכל	רמב"ן	רא"ם	סמ"ג	רמב"ם		יראים	ר' שלמה גבירול	ר' יצחק בר גלונאי	ר' אליהו הזקן	רס"ג	בה"ג	מקור בתנ"ך			המצוה	
												הלכות								פרשה	פרק	פסוק		
☐	☐	בית המקדש			קלג				סו												ויקרא	ב' א' א'	לא להקריב קרבן ממני חייה	
☐	☒	בית המקדש			קד		קטו	שז	פא	קפ	סג	מעשה הקרבנות		קלז	יב	לה	יב		יב	ג' א' א'	ויקרא	ג' א' א'	מצות מעשה העולה	
☐	☒	בית המקדש																	קז	ג' א' א'	ויקרא	ג' א' א'	דיני קרבן עולה מן הבקר	
☒	☒	בית המקדש																	קז	ג' א' א'	ויקרא	ג' א' א'	להביא קרבן עולה לכשתחייב בה	
☒	☒	בית המקדש												קח						ה' א' א'	ויקרא	ה' א' א'	לא ליהנות מחולין שנשחטו בעזרה	
☐	☒	בית המקדש												תנו	קז	קצ				קפט	ה' א' א'	ויקרא	ה' א' א'	לשחוט הקרבן
☐	☒	בית המקדש												תנח	קיט	קצב	קטז			קצא	ה' א' א'	ויקרא	ה' א' א'	לקבל דם של קרבן בכלי שרת
☐	☒	בית המקדש													קכב	קצג	פב			קצב	ה' א' א'	ויקרא	ה' א' א'	לירוק הדם של קרבן על המזבח
☒	☒	בית המקדש																קכד			ט' א' א'	ויקרא	ט' א' א'	לרחוץ קרביים של קרבן עולה
☐	☒	בית המקדש												תנה	קיג	קפט	פא			קפח	ט' א' א'	ויקרא	ט' א' א'	לעשן הקרבנות על המזבח
☐	☒	בית המקדש																		קח	י' א' א'	ויקרא	י' א' א'	דיני קרבן עולת צאן
☒	☒	בית המקדש															קיד				י"א א' א'	ויקרא	י"א א' א'	לשחוט קרבנות קדשי קדשים בצפון
☐	☒	בית המקדש																	קט	י"ד א' א'	ויקרא	י"ד א' א'	דיני קרבן עולת עוף	
☐	☒	בית המקדש												תנז	קיח	קצא	פג			קצ	ט"ו א' א'	ויקרא	ט"ו א' א'	למלוך ראש עוף של עולה וחטאת
☒	☒	בית המקדש												שיט	רנד	צט				סח	י"ז א' א'	ויקרא	י"ז א' א'	לא יחתוך גוף עולת העוף לב' חתיכות
☐	☒	בית המקדש			קח		קטז	שיא		קפו	סז	מעשה הקרבנות		קלז	יב				יב	ב' א' א'	ויקרא	ב' א' א'	מצות קרבן מנחה	
☐	☒	בית המקדש																	קז	א' א' א'	ויקרא	א' א' א'	דיני מנחת סולת	
☒	☒	בית המקדש												תמח	קטו	קפ	קיט			קפא	ב' א' א'	ויקרא	ב' א' א'	ליצוק שמן על הסולת
☐	☒	בית המקדש												תנד	קכ	קפח	פ			קפז	ב' א' א'	ויקרא	ב' א' א'	לקמוץ מן הסולת ובמקום שנתרבה שמנה
☐	☒	בית המקדש																	קכ	ב' א' א'	ויקרא	ב' א' א'	דיני מנחת מאפה תנור	
☐	☒	בית המקדש												תמט	קטז	קפא	קכ			קפב	ב' א' א'	ויקרא	ב' א' א'	לבלול המנחה בשמן
☐	☒	בית המקדש																		קיח	ה' א' א'	ויקרא	ה' א' א'	דיני מנחת מחבת
☐	☒	בית המקדש												תנ	קי"א	קפב	קז			קפג	ו' א' א'	ויקרא	ו' א' א'	לחלק המצות של המנחות לחלקים

נקבה		זכר	נוהג	רבנן	חפץ חיים	זוהר הרקיע	מ"ק	החינוך	מאמר השכל	רמב"ן	רא"ם	סמ"ג	רמב"ם		יראים	ר' שלמה גבירול	ר' יצחק ברנולוי	ר' אליהו הזקן	רס"ג	בה"ג	מקור בתנ"ך			המצוה		
													הלכות								פרשה	פרק	פסוק			
☐	☐		בית המקדש																	ק"ט		ז'	ב'	וּקְרָא	דיני מנחה מרחשת	
☐	☒		בית המקדש												תנג	קיב	קפו	קטו			קפו		ח'	ב'	וּקְרָא	להגיש המנחה לקרן דרומית מערבית של המזבח
☐	☒		בית המקדש				ק"ז								שכ	צח	אסורי מזבח				סט		ב'	י"א	וּקְרָא	שלא להקריב שאור או דבש
☐	☒		בית המקדש			קפד			נ	צט	שנו	שיח				קסב	רה	עג	קצה				ב'	י"א	וּקְרָא	שלא להקריב שאור
☐	☒		בית המקדש			קפג			נא	ק	שנו	שיט				קסא	רו	עד	קצו				ב'	י"א	וּקְרָא	שלא להקריב דבש
☒	☒		בית המקדש																רה				ב'	י"א	וּקְרָא	לא לחמץ מנחה בעת עשייתה
☐	☒		בית המקדש			רפו	ק"ח	נח	קא	שנה	שכ	אסורי מזבח	צט					עב					ב'	י"ג	וּקְרָא	שלא להקריב קרבן בלא מלח
☐	☒		בית המקדש			ק"י		רא	סז	קכא	קעט	אסורי מזבח	סב	תנא	קיד	קפד	ק"ח	קכא	קפד	ק"ג			ב'	י"ג	וּקְרָא	להקריב מלח על כל הקרבנות קודם שיעלו למזבח
☐	☒		בית המקדש								קעט					קפה							ב'	י"ג	וּקְרָא	למלוח המנחה לפני הקטרתה על המזבח
☐	☐		בית המקדש														מו	קמב	קעד				ד'	ג'	וּקְרָא	כהן גדול יביא פר לחטאתו
☐	☒		בית המקדש												תנט	קכב	קצג	פב					ד'	ו'	וּקְרָא	דיני איזה דם להזות הדם על המזבח הפנימי או על הפרכת
☐	☒		בית המקדש			קעד		קכ	שלג	ע	פה	ר"ז	שגגות	סח	תמה	קפד	קסא	קמא					ד'	י"ג	וּקְרָא	להקריב בית דין קרבן אם טעו בהוראה
☐	☐		בית המקדש													קעה	צג						ד'	ט"ז	וּקְרָא	שיקריב כהן גדול את פר הבא על כל המצות
☒	☒		בית המקדש							צ						קע	מו						ד'	כ'	וּקְרָא	מצות וידוי על החטא בשעת הקרבן
☒	☒		בית המקדש			קפ		קכא	שלב	עא	פו	ריג	שגגות	סט	תמא	קפז	קסט	מה	קמ	קסח	כ"ז		ד'	כ"ז	וּקְרָא	להקריב היחיד קרבן חטאת אם שגג במצות לא תעשה שחייבין עליה
☐	☒		כל העולם			קלט	רמז	קכב	תקט	קעב	רנא	קח	קעה	עדות									ה'	א'	וּקְרָא	להעיד בבית דין למי שיש לו עדות
☐	☐		בית המקדש																			ה'	א'	וּקְרָא	דיני קרבן עולה ויורד	
☒	☒		בית המקדש																קמד				ה'	ו'	וּקְרָא	להקריב קרבן עולה ויורד בעשירות
☒	☒		בית המקדש			קפט		קכג	שלו	עב	פט	רטז	שגגות	עב	תמא	קפט	קסט	מה			קסח		ה'	ז'	וּקְרָא	להקריב קרבן עולה ויורד
☒	☒		בית המקדש																				ה'	ז'	וּקְרָא	להקריב קרבן עולה ויורד בדלות
☐	☒		בית המקדש			רעד		קכד	נט	קטו	שכו	מעשה הקרבנות	קיב	שיט	קצד								ה'	ח'	וּקְרָא	שלא להבדיל הראש בחטאת העוף מן הגוף כשימלוק אותו
☐	☒		בית המקדש					קכה	ס	קה	לז	שכח	קב	מעשה הקרבנות							קצב		ה'	י"א	וּקְרָא	שלא ליתן שמן זית במנחת חוטא
☐	☒		בית המקדש					קכו	סא	קו	לח	שכט	קג	מעשה הקרבנות							קצג		ה'	י"א	וּקְרָא	שלא ליתן עליה לבונה
☒	☒		בית המקדש																				ה'	י"א	וּקְרָא	להקריב קרבן עולה ויורד בדלות דלות
☒	☒		בית המקדש			קנג		קכז	קפא	קז	ריט	רי	מעילה	קיח	קד	קעה	ג	קמו	פז	קמז	קכב	ט"ז	ה'	ט"ז	וּקְרָא	להוסיף המועל או אוכל תרומה חומש על הקרן ולהחזירו
☒	☒		בית המקדש			קצא		קכח	שלה	עב	פז	ריד	שגגות	תמא	ע	קצא	קסט	מה	קמט	קסח	י"ז	ה'	י"ז	וּקְרָא	מצות קרבן אשם תלוי	
☒	☒		בית המקדש			קצ		קכט	שלד	עג	פטו	שגגות	עא		קצ				קמו				ה'	כ"א	וּקְרָא	מצות קרבן אשם ודאי
☒	☒		כל העולם		סח	כג	רנה	קל	תסו	קצ	ר	עג	גולה ואבדה	קצד	קסט	לג	קכד		קמח	קכא	כ"ג	ה'	כ"ג	וּקְרָא	להשיב את הגול	
☒	☒		כל העולם												קע	קנו	ד	פח	קמח	קכג	כ"ד	ה'	כ"ד	וּקְרָא	לשלם חומש יותר על הקרן כשכיחש בממון	

המצוה

להביא קרבן אשם כשכיחש בממון

נקבה	זכר	נוהג	רבן	חפץ חיים	זוהר הרקיע	סמ"ק	החינוך	מאמר השכל	רמב"ן	רא"ם	סמ"ג	רמב"ם		יראים	ר' שלמה גבירול	ר' יצחק ברגלוני	ר' אליהו הזקן	רס"ג	בה"ג	מקור בתנ"ך		
												הלכות								פרשה	פרק	פסוק
☐	☒	בית המקדש																	קמח		ו' כ"ה	ויקרא

נקבה	זכר	כל העולם	ארץ ישראל	בית המקדש
10	24	2	0	24
10	19	2	0	22
10	25	1	0	25
8	24	2	0	21
9	25	2	0	23
9	22	2	0	20
6	16	2	0	14
6	18	2	0	16
6	15	2	0	14
1	2	2	0	0
6	16	2	0	14
7	16	2	0	14
6	17	2	0	15
6	15	2	0	14
1	1	1	0	0
0	0	0	0	0
1	1	1	0	0

שיטות	פרשה	עונש	עשה	לא תעשה	סך הכל
בה"ג	3	0	24	2	29
רס"ג	0	0	18	6	24
ר' אליהו הזקן	2	0	22	4	28
ר' יצחק ברגלוני	3	0	21	2	26
ר' שלמה גבירול	0	0	22	3	25
יראים	0	0	18	4	22
רמב"ם			11	5	16
סמ"ג			12	6	18
רמב"ן			9	7	16
סמ"ק			2	0	2
חינוך			11	5	16
רב' עזרא מגרוניא			11	5	16
מאמר השכל			11	6	17
זוהר הרקיע			11	5	16
חפץ חיים			1	0	1
רבנן			0	0	0
מכות בזמן הזה לפי כל השיטות	0	0	1	0	1

מצות מעשה העולה

ספר החינוך מצוה קטו מצות מעשה העולה

לעשות העולה כמשפטה, שנאמר [ויקרא א', ג'] אם עולה קרבנו וגו', כמו שכתוב בפרשה.

משרשי המצוה, מה שכתבתי במצות הבית על ענין הקרבנות, סדר ויקחו לי.

מדיני המצוה, מה שאמרו זכרונם לברכה במעשה העולה שהיתה נעשית כן. שוחטין את הבהמה בעזרה, והשחיטה כשרה אפילו בזרים, ומקבלת הדם ואילך מצות כהונה, וזורק הכהן הדם ומפשיט אותה ומנתחה איברים שלמים, דכתיב [שם, שם ו'] לנתחיה, ופירשו זכרונם לברכה ולא נתחיה לנתחים. וכשמנתח מסיר גיד הנשה מן הירך ומקטיר כל הנתחים על גבי המזבח.

וצמר שבראשי הכבשים ושער שבזקן התישים, והעצמות והגידים והקרניים והטלפיים, בזמן שהם מחוברים מקטירים הכל, שנאמר [שם, שם ט'] והקטיר הכהן את הכל, פירשו לא יעלו, שנאמר [דברים י"ב, כ"ז] ועשית עולותיך הבשר והדם.

וסדר הניתוח כיצד היה, והדחת בני המעיים כיצד, ובכמה בני אדם מוליכין את האיברים למזבח, שאמרו זכרונם לברכה כי הכבש בששה, והשור בארבעה ועשרים בעולות צבור, ועולות יחיד בפחות. וענין עולת העוף כיצד נעשית ויתר פרטיה, מבוארים בזבחים [ס"ד ע"ב].

ונוהגת בזמן הבית בזכרי כהונה. וכחן שעבר ולא עשה כסדר הזה ביטל עשה.

מצות קרבן מנחה

ספר החינוך מצוה קטו מצות קרבן מנחה

לעשות מלאכת המנחה על הענין הנזכר בתורה בפרשיותיה, שנאמר [ויקרא ב', א'] ונפש כי תקריב קרבן מנחה, וכתוב [שם, שם ה'] ואם מנחה על המחבת, וכתוב עוד [שם, שם ז'] ואם מנחת מרחשת.

וענין המנחות הוא קרבן הבא ממיני הקמחים ולא מבעלי חיים. וכבר כתבתי למעלה, כי הקרבן בבעלי חיים הוא באמת דמיון חזק אצל האדם להכניע ולהשפיל הנפש המתאוה והחוטאת, כמו שהוא רואה שבעל חיות כמותו אלא שאין בו שכל נשורף וכלה, וכמו כן הנפש החוטאת מצד חולשת השכל תכלה ותאבד גם כן אם תתמיד בפעולות בהמיות שהן החטאים, כי החטא לא יבוא רק משורש בהמי.

הקרבן במה שהוא שאינו בעל חיים, אע"פ שהוא בא גם כן להכנעת היצר, שיראה האדם כי בשביל חטאו נצטרך לשרוף ממונו ולכלותו, באמת אין דמיונו חזק כמו בבעלי החיים. ומן הדומה לפי הפשט, כי על כן יקרא מנחה מפני שעניינה מעט מקרבן בעל חיים כמו שמנחות בני אדם יהיו במועט ברוב הפעמים, ועוד מפני שהרבה מהן באות נדבה, ומה שאינו בחיוב אצל בני אדם יקראו מנחה.

ואלו הן כל מיני המנחות שהיו מקריבין בזמן הבית הבאות בפני עצמן, כלומר שאינן באות למנחת נסכים, רוצה לומר בגרירת קרבן אחר, שלש מנחות הן שהן באות בשביל כל הצבור, והן עומר בפסח, שתי הלחם בעצרת, לחם הפנים בכל שבת, ושולשת נקראות מנחה. ותשע של יחיד, ואלו הן א. מנחת חוטא, והיא המנחה שיקריב העני כשיתחייב חטאת ולא תגיע ידו. ב. מנחת סוטה, והיא מנחת הקנאות הכתובה בפרשת נשא [במדבר ה', ט"ו]. ג. המנחה שיקריב כל כהן כשיכנס לעבודה שמקריב אותה בידו. והיא הנקראת מנחת חינוך. ד. המנחה שמקריב כהן גדול בכל יום, והיא נקראת מנחת חבתין. ה. מנחת הסולת, והיא באה בנדר נדבה. ו. מנחת המחבת, והיא באה בנדר ונדבה. ז. מנחת מרחשת, והיא באה בנדר ונדבה. ח. מנחת מאפה תנור והיא חלות, והיא באה בנדר ונדבה. ט. מנחת מאפה תנור והיא רקיקין, ובאה בנדר ונדבה.

מנחות אלו, מהן סולת חטים ומהן שעורים, מהן נאכלות לכהנים חוץ מן הקמיצה, ומהן שהן נשרפות כולן ואחת מהן חמץ, והיא שתי הלחם שמביאין ביום עצרת, שגם הן נקראין מנחה, ואינן קרבין לגבי מזבח. ועל שתי הלחם אינו נאמר בתורה כשאסרה דרך כלל כל המנחה אשר תקריבו ליי לא תעשה חמץ [ויקרא ב', י"א], פרט באלו והוציאם מן הכלל, ועליהם נאמר שם [שם י"ב] קרבן ראשית תקריבו אותם ליי, כלומר באלו לא אסרתי לכם החמץ. ומכל מקום אל המזבח לא היו עולין מכיון שהיה בהן חמץ, וכמו שנאמר בהן [שם, שם] ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח.

כל השאר היו מצה. וסדר הבאתן כך היא, אדם מביא סולת מתוך ביתו בכלי כסף או זהב או של מתכת ומוליכה אצל הכהן. והכהן מוליכה אצל המזבח, וקומץ זמנה הכהן בראשי אצבעותיו, ומקטיר הקומץ כולו במזבח, והשאר נאכל לכהנים. זהו סדר הנאכלות וסדר הנשרפות, והמלאכות שנעשות במנחות על ידי זרים והנעשות בהן על ידי כהנים, ויתר פרטיה, מבוארין במסכתא הבנויה על זה, והיא מסכת מנחות.

ונוהגת עשיית המנחות בזמן הבית בזכרי כהונה. וכחן שעבר ושינה מעשה המנחה המפורש בה, ביטל עשה.

שלא להקריב שאור או דבש

ספר החינוך מצוה ק"ז שלא להקריב שאור או דבש

שלא להקריב שאור ודבש על גבי המזבח, שנאמר [ויקרא ב', י"א] כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה ליי. ונכפלה המניעה בראש הפסוק, שנאמר כל המנחה אשר תקריבו ליי לא תעשה חמץ. והדבש הוא שם כולל לדבש הידוע, וכן דבש תמרים שהוא סתם הדבש של תורה, וכן מוהל היוצא מן הפירות המתוקין. ובכלל לא תקטירו, הוא גם כן שלא לתת ממנו בפיתום הקטורת, וכמו שהפטים אומרים יפה היה הדבש לקטורת אלא שאסרתו התורה.

שרשי מצוה זו נעלמים מאד למצוא אפילו רמז קטן מהן, ואולם מפני שכבר הודעתי בפתח דברי שכוונתי באלו הטעמים שאני כותב להרגיל הנערים ולהטעים להם בתחילת בואם לשמוע דברי ספר, כי יש לדברי התורה טעמים ותועלות, ויקבלום על דרך ההרגל שלהם וכפי חולשת שכלם, ואל יהיו להם המצוות בתחילה כדברי הספר החתום. פן יבעטו בהם מתוך כך בנערותם ויניחום לעולם וילכו בהבל, על כן אכתוב בהם כל אשר יעלה בתחילת המחשבה, ואל יתפוש עלי תופש בשום דבר אחרי ידע הכוונה.

ואומר כי ענייני הקרבן כולם לעורר מחשבת המקריב, ולפי המעשה ההוא יקח דמיונותיו בנפשו, הכל כאשר כתבנו כבר, ועל כן בהרחיק החמץ, שהוא נעשה שיהיה גדולה, מקורבנו, יקח דמיון לקנות מידת הזריזות והמהירות במעשי השם ברוך הוא, וכמו שאמרו זכרונם לברכה הוי קל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות וכו'. ונתחייב העניין במנחת היחידים יותר ממנחת הציבור לפי שהיאוש והעצלה נמצא ביחיד יותר, כי הרבים יזהירו זה את זה, ולכן לא תקפיד התורה על זה במנחת הציבור הבאה מזמן לזמן, כגון שתי הלחם של עצרת, אבל בלחם הפנים אע"פ שהוא נקרא גם כן מנחת ציבור, מחמת שהיא מנחה תמידית בכל שבת ושבת תקפיד התורה בה, ונצטוינו גם כן בה שתהיה מצה.

ובענין הרחקת הדבש נאמר אל הילדים רכים כדי לייסרם, שהוא סיבה לדמיון שימעט האדם מלרדוף אחר המאכלים המתוקים לחכו כמנהג הזוללים והסובאים ימשכו לעולם אחר כל מתוק, ולא יתן לבו כי אם אל המאכלים המועילים לגופו וצרכים למחייתו ושומרים בריאות איבריו. ולזה ראוי לכל בעל שכל לכונן במזונו ושתייתו, לא לכוונת הנאת מישוש הגרון. ולו חכמו בני אדם ישכילו זאת, כי כל עניין חוש המישוש חרפה היא להם, כל שכן שאין ראוי להם לכונן אליו ולהנות בו, רק הצריך אל הטבע בהכרח. ומאנשי החכמה כתבו חוש המישוש אשר הוא חרפה לנו.

ועוד שמעתי טעם באיסור שאור ודבש, לפי שהשאור מגביה עצמו, וכן הדבש מעלה רתיחתו הרבה, ולכן נתרחקו, לרמוז כי תועבת יי כל גבה לב. ועוד ראיתי בפירוש הרמב"ן זכרונם לברכה שכתב כן, וזה לשונו, ובעבור שהקרבנות לרצון השם הנכבד לא יבואו מן הדברים אשר להם היד החזקה לשנות הטבעיים, וכן

שלא להקריב שאור או דבש

לא יבואו מן הדברים המתוקים לגמרי כמו הדבש, רק מן המזוגים. כאשר אמרו זכרונם לברכה בבריאת עולם שיתף מידת רחמים במידת הדין ובראו, עד כאן.

דיני המצוה, כגון מה שאמרו זכרונם לברכה שכל המנחות הקריבות לגבי המזבח באות מצה, כמו שאמרנו, וכן שיירי המנחות שאוכלין הכהנים, אע"פ שהן מותרין לאכול אותן בכל מאכל ובדבש, אין אוכלין אותן חמץ, שנאמר [שם ו', י'] לא תאפה חמץ חלקם, ויש במשמע אפילו חלקם לא יחמיצו. ואם החמץ שייריה לוקה, ולוקין על כל עשייה ועשייה שבה. כיצד, לשה חמץ או ערכה חמץ או קטפה חמץ או אפאה חמץ לוקה, שנאמר [שם ב', י"א] לא תעשה חמץ, ונאמר [שם ו', י"] לא תאפה חמץ, לחייב על מעשה יחידי שבעשייתה חמץ חייב מלקות.

ואין לותתין חיטים של מנחות, שמה יחמיצו, ואע"פ כן אמרו זכרונם לברכה שהמנחות הנאפות היו נילושות בפושרין, ומשמרין אותן שלא יחמיצו, שהכהנים זריזין הן. ושאר דבש איסורן בכל שהוא, שנאמר [שם ב', י"א] לא תקטירו ממנו, כלומר אפילו כל שהוא. ואינו חייב אלא אם כן הקטירין עם הקרבן או לשם קרבן. ואחד המקטיר עצמן או תערובתן לוקה, אבל הקטירין בפני עצמן לשם עצים פטור, שנאמר [שם, שם י"ב] ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח, לריח ניחוח אי אתה מעלה אבל אתה מעלה לשם עצים. ויתר פרטיה, מבוארין במסכת מנחות [נ"ב ע"ב - נ"ח ע"ב].

הרמב"ם זכרונם לברכה חשב איסור שאור ודבש ללא אחד, כלומר שאם הקריב שאור ודבש שניהם יחד אינו לוקה אלא אחת, וכן אם הקריב כל אחד בפני עצמו לוקה על כל אחד מלקות אחת. ונתן טעם לדבריו שזהו לאו שבכללות, ובלאו שבכללות כזה לוקין מלקות אחת על שני דברים.

והרב רבינו משה בר נחמן זכרונם לברכה חלק עליו לחשוב שאור ודבש שני לאוין. ואמר שאינו רואה כאן לאו שבכללות, שהרי בחמץ מיחד לאויה בפירוש, שנאמר [שם ו', י'] לא תאפה חמץ, ואם כן לאו דדבש אע"ג דאיכא שאור בהדיה יש לנו לומר הדבש נדרוש אותו לחודיה, ונמצא לאו בכל אחד, ויתר ראיותיהם בספרים.

ונוהגת בזמן הבית בזכרים בכהנים, כי להם העבודה.

שלא להקריב קרבן בלא מלח

ספר החינוך מצוה קיח שלא להקריב קרבן בלא מלח

שלא להשבית מלח מעל הקרבן או המנחה, כלומר שלא יקריבו הכהנים שום קרבן או שום מנחה אלא אם כן ישימו בהן מלח, שנאמר [ויקרא ב', י"ג] ולא תשבית מלח ברית אלהיך מעל מנחתך, וכתוב גם כן [שם] על כל קרבנך תקריב מלח.

משרשי המצוה, כתבתי למעלה בראש הסדר. מדיני המצוה, אמרו זכרונם לברכה [מנחות כ"א ע"א] שמצוה למלוח הבשר יפה כעין מולח בשר לצלי שמולחו משני צדדיו, ובדיעבד אפילו מלח כל שהוא כשר. ומלח שמולחין בו הקרבנות הוא משל ציבור, כמו העצים, ואין היחיד מביא מלח או עצים לקרבנות, וכל זה מהגדלת הבית, דבמקום עשירות ליכא עניות.

ובשלשה מקומות היו נותנין המלח, בלשכת המלח ועל גבי הכבש ובראשו של מזבח. בלשכת המלח היו מולחין [עורות הקדשים, ועל גבי הכבש היו מולחין] האיברים, ובראשו של מזבח מולחין הקומץ והלבונה והמנחות הנשרפות ועולת העוף, ויתר פרטיה, מבוארין בפרק שביעי מזבחים.

ונוהגת בזמן הבית בזכרי כהונה, כי להם להשלים צרכי הקרבן. וכחן העובר עליה והקריב קרבן או מנחה בלא מלח כלל ביטל עשה, וגם עובר על לאו זה ולוקה, שהרי מעשה יש כאן כשהוא מקריב הבשר התפל שהוזהר עליו שלא להקריבו בלא מלח.

להקריב מלח על כל הקרבנות קודם שיעלו למזבח

ספר החינוך מצוה קיט מצות מליחת הקרבן

להקריב מלח על כל הקרבנות, כלומר שיתן מלח בבשר הקרבן וכן בקמח המנחות, שנאמר [ויקרא ב', י"ג] על כל קרבנך תקריב מלח.

כבר אמרנו במצות בנין הבית, כי משרשי מצות הקרבן להכשיר ולהיישיר נפש המקריב אותו, ועל כן לעורר נפשו של מקריב נצטווה בהקרבנות דברים הטובים והערבים והחביבים עליו, וכמו שכתבנו למעלה. והמלח בו גם כן מהשורש הזה, כדי שתהיה אותה פעולה שלימה, לא תחסר לפי הנהגת האדם דבר, כי אז יתעורר לבו אליו יותר, כי כל דבר מבלי מלח לא יערב לאיש לא טעמו ולא אף ריחו. ומלבד זה יש במלח ענין אחר רומז, כי המלח מקיים כל דבר ומציל על ההפסד והרקבון, וכן במעשה הקרבן ינצל האדם מן ההפסד, ותשמר נפשו ותשאר קיימת לעד.

מדיני המצוה, מה שאמרו זכרונם לברכה [מנחות כ' ע"א] כי כל הקרבנות נמלחין קודם שיעלו למזבח, ואין לך דבר שקרב למזבח בלא מלח חוץ מן הנסכים והדם והעצים, ודבר זה קבלה ואין לו מקרא. ואם עבר והקריב בלא מלח, הקרבן כשר ונרצה, חוץ מן המנחה שהמלח מעכבה, שנאמר בה בפירוש [שם] ולא תשבית מלח ברית אלהיך מעל מנחתך. ויתר פרטיה, מבוארים בספרא ובמקומות ממנחות [י"ח ע"א - כ"א ע"ב].

ונוהגת בזמן הבית בזכרי כהונה. ועובר על זה והקריב מנחה או קרבן בלא מלח כלל ביטל עשה, ועוד שהוא עובר על לאו, דכתיב [שם] ולא תשבית מלח וגו'.

להקריב בית דין קרבן אם טעו בהוראה

ספר החינוך מצוה קכ מצות קרבן בית דין אם טעו בהוראה

שיקריבו סנהדרי גדולה קרבן אם טעו והורו שלא כהלכה בעבירות חמורות שחייבין עליהן כרת, ועשו הקהל או רובן על פיהן, שנאמר [ויקרא ד', י"ג] ואם כל עדת ישראל ישגו ונעלם דבר מעיני הקהל וגו'.

כבר כתבתי למעלה כי מכוונות הקרבן להכנת נפש המתאוה ולהגדיל נפש השכלית, ועל כן בהגיע אל הגדולים טעות בדבר, ידוע כי בחולשת השכל אירע להם וראויים לחזקו על כל פנים, ועל כן יבואו אל הבית אשר שפע השכל עליו ויעשו מעשה הקרבן וישבו אל לבם בכח הפעולה גריעות הנפש הבהמית הטועה וחשיבות השכלית המיושרת והזכה. ומתוך מחשבת טהרה זו ישגיחו וישכילו בכל הוראותם לעולם.

מדיני המצוה, כגון מה שאמרו זכרונם לברכה [הוריות ד' ע"ב] שיש טעות בהוראות בית דין שהבית דין חייבין להביא הקרבן ולא על העושה על פיהם, ויש שהעושה חייב ולא הם. ואלו מן התנאים הצריכים בדבר שיהיו בית דין חייבין ולא העושים על פיהם, שיהיו המורים של שבעים ואחד, ויהיה ראש הישיבה עמהם בשעה שהורו, ויהיו כולם ראויין להוראה, שנאמר [במדבר ט"ו, כ"ד] אם מעיני העדה, עד שיהיו להם לעינים, כלומר ראויין להוראה, ויטעו רובם בדבר ה' שהורו בו, ויורו בפירוש, שיאמרו לעם מותרין אתם לעשות, ויעשו כל הקהל או רובם על פיהם, ויהיו העושים שוגגין על פיהם ומדמין שהדבר שהורו בית דין כדת הורו. ולא שידעו אותן עושים שטעו ועשו אף על פי כן. ועוד שירור לבטל מקצת מצוה ולקיים קצתה, אבל לא לעקור כל מצוה אחת, שנאמר [ויקרא ד', י"ג] ונעלם דבר, ולא כל הגוף, וזהו גזירת הכתוב. ואפשר כי טעם הענין ששגגת עקירת כל גוף המצוה אין לחוש שלא תתגלה במהרה.

וכשיודעו להם החטאת, שידעו גופו של דבר שהורו בו בשגגה ולא שיסופקו על אי זה דבר אירעה להם השגגה, ואע"פ שידעו כי בודאי ישגו באחת, ואף שהודיעום החוטאים ואמרו להם בזה שגגתם, כיון שהם אינם זוכרים אותו דבר בכיוון פטורין, שנאמר [שם, שם י"ד] ונדעה החטאת, כלומר להם ולא שידועים אחרים.

כל אלה התנאים צריכין להיות בדבר שיתחייבו הבית דין בקרבן ולא העושים על פיהם. ואמרי שיתחייבו הבית דין קרבן, רוצה לומר שיביאו קרבן שבטי

להקריב בית דין קרבן אם טעו בהוראה

ישראל כנגדם, כמו שמבואר בהוריות [ה' ע"ב], ואם בהוראת עבודה זרה שגגו, מביאים שנים עשר שבטים שנים עשר פרים לעולה ושנים עשר שעירים לחטאת, ואם בהוראת שאר כריתות שחייבים על שגגתם חטאת, מביאים שנים עשר פרים.

ואם חסר אחת, העושה על פיהם חייב חטאת קבועה, והן פטורין שלא חייבה התורה בית דין בקרבן זה אלא כשהם בשלימותם, לפי שיש בזה הוראה לחטאת כל העם שישגו ראשיהם והם בשלימותם.

ויתר רובי הצדדין שהיחיד חייב והם פטורין, או הם חייבין והוא פטור, וחילוק הקרבנות שביניהם, כגון מה שאמרו זכרונם לברכה [שם ט' ע"א] כל המצוות שבתורה שחייבין על זדון כרת ועל שגגתן חטאת, היחיד מביא כשבה או שעירה, והנשיא שעיר, וכהן משיח ובית דין מביאין פר, והוא הכהן הגדול שנמשח בשמן המשחה. ויתר פרטיה, מבוארין במסכת הוריות, ובמקומות מזבחים.

ונוהגת בזמן הבית שיש לנו סנהדרי גדולה.

להקריב היחיד קרבן חטאת אם שגג במצות לא תעשה שחייבין עליה כרת

ספר החינוך מצוה קכא מצות קרבן חטאת ליחיד שגג במצות לא תעשה שחייבין עליה כרת

שיקריב כל שוגג בחטא מהחטאים הגדולים הידועים קרבן חטאת, שנאמר [ויקרא ד', כ"ז] ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ וגו'. וזאת היא הנקראת חטאת קבועה, כלומר שהיא לעולם קרבן בהמה ולא יעלה וירד לפי עושר המקריב ועניו. והחטאים שיתחייבו עליהם חטאת הם לעולם אותן שחייבין על זדון כרת. ובתנאי שתהיה מצות לא תעשה ויהיה בה מעשה.

כבר אמרנו כי מרשי הקרבן להשפיל הנפש החוטאת, כחטאת כאשר תורה אחת להם, אינני צריך להחזירו על כל אחד ואחד.

מדיני המצוה, כגון מה שאמרו זכרונם לברכה [הוריות ט' ע"א] שאין חיוב השוגג להביא חטאת אלא על עבירה שחייבין על זדונה כרת. ויש בתורה שלשה חטאים שאע"פ שיש בזדון כרת אין בשגגתן חטאת, ואלו הן, מגדף ומבטל מילה וחדל מעשות הפסח, ונתנו טעם בכל אחד, ומפורש במקומו. כל שאר העבירות שזדון כרת, שגגתן חטאת קבועה, חוץ מטמא שאכל את הקדש. וטמא שנכנס למקדש, שאע"פ שזדון כרת אין מביאין חטאת קבועה אלא קרבן עולה ויורד, שהוא עוף או קמח, כמו שמפורש בכתוב [ויקרא ה', ו' - ג'].

נמצאת למד שכל העבירות שבתורה שהיחיד מביא על שגגתן חטאת קבועה שלש וארבעים הם, צא וחשוב, כי כן תמצאם, ורובם בעריות. וכן מענין זה מה שאמרו זכרונם לברכה [שבת ק"ב ע"א] שאין חיוב הקרבן עד שיהא שוגג מתחילה ועד סוף. וחילוקי הידיעות שאפשר שיהיו לשוגג בשגגתו רבות. ויתר רובי פרטיה, מבוארים בהוריות [י"א ע"א] וכריתות [ב' ע"א], ובמקומות משבת [ע' ע"ב] ושבועות [י"ט ע"א] וזבחים.

ונוהגת בזמן הבית בזכרים ונקבות. ועובר עליה ולא הקריב חטאת על שגגתו ביטל עשה.

להעיד בבית דין למי שיש לו עדות

ספר החינוך מצוה קכב מצות עדות

להגיד העדות בפני הדיינים בכל מה שנדעהו, בין שיתחייב בעדות מיתה או ממון המועד עליו, או שיהיה הצלתו בממונו או בנפשו, שנאמר [ויקרא ה', א'] והוא עד או ראה או ידע אם לא יגיד ונשא עונו, בכל ענין חובה עלינו להגיד העדות לפני הבית דין.

ואולם חילוק יש בין דיני ממונות לדיני נפשות ושאר איסורין שבתורה, שבדיני ממונות אין אדם חייב להעיד עליהם מעצמו אלא אם כן יתבענו בעל הדבר או בית דין, ובדיני נפשות ובעדות שאר איסורין שבתורה כגון שראה אחד שעבר על איסור, וכן בעדות נפשות כגון שראה מי שהרג חבירו, או בעדות מכות שהכה האחד את חבירו, בכל זה חייב אדם לבוא מעצמו ולהגיד העדות לפני הבית דין. כדי לבער הרע ולהפריש בני אדם מאיסור.

מרשי המצוה, לפי שיש במצוה זו תועלת גדולה לבני אדם, אין צריך להאריך בהם, כי ידועים הדברים לכל רואי השמש.

דיני המצוה, כגון החילוקים שגילו לנו חכמים זכרונם לברכה שהם במצוה זו בין איש לאיש, שלא כל אדם חייב לבוא לפני בית דין להעיד להם, שאם היה העד חכם גדול והבית דין פחות ממנו, שיש לו להימנע אם ירצה מלהעיד לפניהם, שעשה של כבוד תורה דוחה עשה דעות. וכן כהן גדול גם כן אינו חייב להעיד אלא עדות שהיא למלך בלבד. ומלכי ישראל לא מעידין על אחרים ולא אחרים עליהם, משום מעשה שהיה, כמו שבא בסנהדרין פרק כהן גדול [י"ט ע"א], אבל מלכי בית דוד מעידין ומעידין עליהם, ודין אותם.

אין נמנעין מלקבל עדות בשביל אהבה ושנאה, כי שארית ישראל לא יעשו עולה בעדותם. אבל לענין הדין אינו כן, שאין דנין האוהב והשונא, מפני שהשונא אין רואה זכות ולא האוהב חובה.

וכתב הרמב"ם זכרונם לברכה שיעקר עדות של תורה הוא מפי העדים ולא מפי כתבם, שנאמר [דברים י"ז, ו'] על פי וגו', אלא שחכמים, מפני תיקון העולם שימצאו בני אדם ללוות, תיקנו שנחותר הדין בממון על פי עדים שבשטר כמו מפייהם.

והרמב"ם זכרונם לברכה הקשה עליו בספר המצוות הרבה על זה, ויארך הענין אם באתי לכתוב כולו. וכלל הדבר, כי הרמב"ם זכרונם לברכה סובר שעדות שטר דאורייתא הוא, דכתיב [ירמיה ל"ב, מ"ד] וכתוב בספר וחתום.

ומדיני המצוה גם כן מה שאמרו זכרונם לברכה [כתובות י"ח ע"ב] שכל אדם שהגיד עדותו בפני בית דין וחקרוהו כרצונם אין יכול לחזור ולסתור דבר מכל מה שהגיד בפניהם ולומר שמוטעה או שוגג היה, או שזכר אחר כך שאין הדבר כמו שהעיד, ואפילו נתן טעם לדבריו אין שומעין לו. וכל עדות שבשטר הרי הוא כעדות שחקרוהו בית דין כרצונם, ושוב אין העדים יכולים לחזור בהם בשום דבר שבשטר.

דין על פי החתומין בכל דבר הכתוב בשטר, והוא שנהיה בריאים שאותם החתומים הם שחתמוהו אותו שטר ולא זייפם מזייף. וזאת החקירה יש לנו לעשותה על פי אנשים שיכירו אותן חתימות שהן כתיבת אותם האנשים החתומים, וצריכין אנו שני עדים שיכירו שתי החתימות, כל אחד מהם יכירו שני העדים. וכן אם שנים מן הדיינים בעצמם מכירין אותם די לנו בכך, או אם החתומים בעצמם לפנינו ויעיד כל אחד על חתימתו די בכך, אבל האחד אינו יכול להעיד על כתיבתו ועל כתיבת חבירו.

וכן אם כתב ידם יוצא ממקום אחר לפנינו מקיימין ממנו. ומפורש בגמרא [שם כ' ע"א] שאין מקיימין שטר משטר אלא משני שטרות של שתי שדות שאכלום בעליהן שלש שנים אכילה גלויה בלא שום יראה ופחד מן תביעת בעלים, או משני שטרות של כתובות, והוא שיצאו מתחת ידי אחר לא מתחת ידי זה הרוצה בקיום, דחיישינן שמא הכל זיף, וכן משטר אחר שקרא עליו ערער והוחזק בבית דין.

ומה שאמרו זכרונם לברכה גם כן שבעדות של חתימה נאמן קרוב להעיד על כתיבת קרובו שהוא מכירה, ומצטרף עם אחר לקיים השטר, ושבעדות זו נאמן אדם בגודלו להעיד ולומר כשהייתי קטן ראיתי כתב אבי או אחי ומכירה אני עכשיו שהיא אותה שראיתי.

ומה שאמרו שעשרה בריות פסולות לעדות מן התורה, וכמו שכתבנו למעלה במצות אל תשת רשע עד. וכן מי שאינו במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ שהוא

להעיד בבית דין למי שיש לו עדות

צסול מדבריהם, שחזקה עליו שהוא רשע, והרי כתיב [שמות כ"ג, א'] אל תשת רשע עד. אבל אם יש בו דרך ארץ ועוסק בקצת מצוות מקבלין עדותו אע"פ שהוא גם הארץ. נמצאת אומר כל תלמיד חכם בחזקת כשר עד שיפסל, ועם הארץ בחזקת פסול עד שיוחזק עמו לטוב. וכן האנשים הבזויים ביותר פסולי מדבריהם, כגון האוכלים בשוק בפני הכל וההולכים ערומים בשוק, ומכלל הבזויים האוכלים צדקה של גוים בפרהסיא, ויתר פרטיה מבוארים בסנהדרין ושבעות.

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים אבל לא בנשים, שאין הנשים בתורת עדות לקלות דעתן. והעובר עליה ולא העיד בדיני ממונות כשתבעוהו לעדות בעל דבר או בית דין, או בדיני נפשות ומכות ובאיסורין של תורה מעצמו, ביטל עשה וענשו גדול מאד, כי בכח העדות יתקיימו הישויים, על כן נכתב בו [ויקרא ה', א'] אם לא יגיד ונשא עונו. ואם תהיה העדות אשר כבש עדות ממון וכחש בה העד ונשבע עליה, כלומר שנשבע שאינו יודע לו עדות, חייב להביא קרבן עולה ויורד, ובתנאים הידועים בענין, כמו שמפורש במקומו בשבעות [ל' ע"א], והוא אחד משלשה קרבנות הבאין בין על שוגג בין על מזיד.

להקריב קרבן עולה ויורד

ספר החינוך מצוה קכג מצות קרבן עולה ויורד

להקריב קרבן עולה ויורד על חטאים מיוחדים, והם טומאת מקדש, כלומר אדם שהוא טמא באב הטומאה ונכנס למקדש בשגגה, וטומאת קדשיו גם כן שהוא טמא ואכל בשר קודש בשגגה, ושבעות ביטוי, כלומר שנשבע לשקר על דבר לעשות או שלא לעשות, ושאר צדדי שבעות ביטוי הידועים ועובר עליה בשגגה, וכן שבעות העדות, כלומר שנשבע לחבירו שאינו יודע לו עדות, בין ששוגג בין במזיד.

על אלו החטאים חייב אדם להביא קרבן עולה ויורד, כלומר לפי עשרו ועניו של אדם, כמו שמפורש בכתוב שנאמר [ויקרא ה', א'] ונפש כי תחטא ושמהה קול אלה, כלומר קול שבעה שהשביעוהו אם יודע עדות, אם לא יגיד ונשא עונו [שם], וסוף הענין והביא את אשמו [שם, שם ו'], ולא נאמר שם ונעלם ממנו, ללמד שחייב בקרבן בין ששוגג בין מזיד.

וכתיב בטומאת מקדש וקדשיו [שם, שם ב'] או נפש אשר תגע בכל דבר טמא וגו', ונעלם ממנו וגו', ונאמר על הכל בסוף הענין [שם ו'] והביא את אשמו. ולא בא בכתוב מפורש שחייב הטמא שנאמר שם יהיה בהכנסו במקדש או באוכלו בשר קודש, אלא מפי השמועה שמענו שהוא מדבר על זה, ואע"פ שהדבר מפי הקבלה, מצאנו בפירוש במקום אחר חיוב כרת לטמא שאכל קודש או נכנס למקדש, שנאמר [שם ז', כ'] והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר ליי וטומאתו עליו 'כרתה וגו', וכתוב אחר אומר בטמא הנכנס למקדש [במדבר י"ט, כ'] כי את מקדש יי טמא וכרתה, ואחר שנכתב כרת בזדון יש קרבן בשגגתו, עם הכלל שלנו שכל שבזדונו כרת יש בשגגתו חטאת. וכתוב בשבעות ביטוי [ויקרא ה', ד'] או נפש כי תשבע לבטא בשפתים וגו', ונעלם ממנו וגו', והביא את אשמו. ומנין שהחיוב בה בקרבן עולה ויורד, שכתוב שם בפרשה [שם ה', י"א] ואם לא תשיג ידו וגו'.

משרשי המצוה, כבר אמרנו כי ענין הקרבן להזכיר ולהשיב החוטא אל לבו בכח הפעולה כי הרע מעשיו, ושיבקש מחילה לאל על העשוי, ויזהר על העתיד. ומחמתו ברוך הוא ובידיעתו קלות שכל בני איש ומיעוט הבנתם ודלות כחם הקל עליהם הכפרה בחטאים האלה הנזכרים להיותם כפי עושר בני אדם וענינים, לפי שכלונם קרוב אצל בני אדם, שאין ספק כי חטא הלשון קרוב ותמידי יותר מחטא המעשה, וזה יספיק לך על השבעות.

גם על ענין טומאת מקדש וקדשיו ידוע שהשלוש מצוי בו, שענין הטהרה קשה מאד על כל אדם לשומרו, עד שיש לו לאדם הטהור להזהר מהתקרב אצל בני אדם מחשש הטומאה, ויארך הענין אם באתי לכתוב מכמה צדדין הכשלויות המצויין בו, ואולם ידוע הוא לכל מביין.

ומן השורש הזה שאמרנו שהשלוש קרוב בענינים אלה, הקל להם עוד בשבעות העדות להיותם מביאים כפרה בין על שוגג או מזיד, לפי שענין העדות הוא תמידי ביותר ויצר לב האדם רע, ותולין השקר בשכחה ולא יכוונו עדותם, גם יש מן הבריות שאין משגיחין כל כך ברעה הגדולה שעושין בהטיית כיוון העדות, אחר שבידיהם לא יגזלו ולא יחמסו, אע"פ שבסבתם אדם עשוק ורצוף, לא יתנו לב על זה. ועל כן מהתמדת הענין וקלותו בעיני המון העם, היה מחסדיו ברוך הוא להיות בו כפרה בין ששוגג בין מזיד.

ואולם המביין בבני אדם יודע כי כל אשר ירחיקנו האל ממנו, אע"פ שנתן הדבר לכפרה, ראוי לנו להרחיקו תכלית הריחוק. והענין הוא כאילו יודע האל ברוך הוא אל בני אדם דבר פלוני אין רצוני שתעשו אותו בשום פנים. ואולם הנכשל מכח ועובר עליה יעשה תשובה בכל כוחו ויגדור עצמו בהרבה גדרים ויביא קרבן לקבוע הדבר בלבו שלא יכשל בו עוד. ומכל מקום לא ניצל האיש ההוא שלא עבר על מצות בוראו.

מדיני המצוה, שכל אחד מארבעה חטאים אלה מחייב עושהו להביא כשבה או שעירה כדין חטאת קבועה הידוע, ואינו נפטר בעוף או בקמח אלא אם כן הוא עני. ואם הוא עני והביא כשבה או שעירה לא יצא ידי חובתו, והטעם לפי שאחר שריחם האל ברוך הוא עליו ופטרנו בכך אינו בדין שידחוק עצמו להביא ביותר [מ]מה שתשיג ידו. ובה יקנה כל מביין עצה לבלתי עשות הוצאות ביותר מן הראוי לו לפי ממונו, למען כי בו סבה לגזול את הבריות כשמבקש לימודו ואינו מוצא.

ואמרו [כריתות כ"ז ע"ב] גם כן שמי שהיה עשיר והפריש מעות ליקח בהם כשבה או שעירה והעני וצריך למעות, יקח שני תורים או שני בני יונה ויאמר הרי המעות הללו מחוללין על עופות אלו, ואחר כך יהנה בכל המעות. וכן אם הפריש מעות לעופות והעני וצריך להם, מחללן על עשירית האיפה קמח, ונהנה בהן. וכן עני הפריש מעות לעשירית האיפה והעשיר, מוסיף עליה ומביא כשבה או שעירה. ועשיר נקרא לענין זה כל זמן שיש לו.

וחיוב קרבנות אלה דוקא בשוגג, ובשבעות העדות אפילו במזיד, אבל באנוס אין בו חיוב קרבן באחד מהם, שכל אנוס התורה פטרנו מכל חיוב.

והצדדין שהן בשבעות שהאדם נקרא אנוס בהן ופטור, או ששוגג וחייב, והצדדין שאין מתחייב אלא קרבן אחד אפילו על כמה שבעות או קרבן אחד על כל שבעה ושבעה.

וכן בענין קרבן טומאת מקדש וטומאת קדשיו, הצדדין שיש בהן לחיוב ולפטור, צד החיוב יהיה כשיש לו לחוטא ידיעת הטומאה והקדש או מקדש תחילה וכן בסוף והעלם בינתים, כיצד, נטמא וידע שנטמא ובא לידו בשר קודש ויודע שהוא בשר קודש, או בא ליכנס למקדש ויודע שהוא מקדש, שעכשיו יש לו ידיעה מן הטומאה ומן הקודש בתחילה, ואחר כך יש לו העלמה ששכח טומאתו וחשב שהוא טהור, וכן נמי שנעלמו ממנו הקודש או המקדש וחשבם לחולין ואכל מן הקודש או נכנס למקדש שזהו העלם בינתים, ואחר כך נודע לו שטמא היה או שבשר קודש או מקדש היו שזהו ידיעה בסוף, בענין זה מביא קרבן, ועל זה אמרו רבותינו זכרונם לברכה [שבעות ב' ע"א] ידיעה בתחילה ובסוף והעלם בינתים.

וצד הפטור הוא כשנטמא ולא ידע שנטמא, ונכנס למקדש או אכל בשר קודש ואחר כך נודע לו שנטמא ונכנס למקדש או אכל בשר קודש. בענין זה הוא פטור מקרבן.

ודין זה אינו בשאר חייבי כריתות שבתורה, שבשאר הכריתות מכיון שידע בסוף אע"פ שבתחילה לא ידע חייב בקרבן, והכתוב מכריע בכאן לדון כן דכתיב בטומאת מקדש וקדשיו [שם ה', ב'] ונעלם ממנו, מכלל שהיתה לו שעת ידיעה בתחילה, ונאמר אחר כך [שם, שם ג'] והוא ידע, הא למדת שצריך ידיעה בתחילה ידיעה בסוף והעלם בינתים. אבל בשאר חייבי כריתות כתיב [שם ד', כ"ז - כ"ח] בעשותה אחת ממצות יי אשר לא תעשינה ואשם או הודע אליו חטאתו, כלומר מכיון שידע בסוף אע"פ שלא ידע בתחילה, שהרי אין כתוב שם ונעלם שנלמד ממנו ידיעה בתחילה.

ומענין המצוה גם כן מה שאמרו זכרונם לברכה [שבעות שם] שמי שיש לו ידיעה בתחילה ולא בסוף שאין יכול להביא כפרה, כמו שאמרו [שם] ששעיר של יום הכיפורים הנעשה בפנים ויום הכיפורים בעצמו תולין עד שיוודע לו ויביא קרבן כפרתו. ושאלו ידיעה בתחילה אבל יש לו ידיעה בסוף שאמרנו שאינו מביא קרבן לעולם, שעיר הנעשה בחוץ ויום הכיפורים מכפרין עליו. ועל שאין בו ידיעה לא תחילה ולא סוף, שעירי הרגלים ושעירי ראשי חדשים מכפרין עליו. ועל זדון טומאת מקדש וקדשיו, פר כהן גדול של יום הכיפורים מכפר את המזיד מן הכהנים, ואם היה משראל דם שעיר הנעשה בפנים ויום הכיפורים מכפרין,

להקריב קרבן עולה ויורד

שנאמר [שם ט"ז, ט"ז] וכפר על הקדש מטומאות בני ישראל.

מה שאמרו זכרונם לברכה [הוריות ט' ע"א] כי בארבעה חטאים אלה הכל שוין בהן בקרבן, מלך וכהן משיח והדייט, שאין חילוק ביניהם בקרבנם אלא במצוות שחיביין על שגגתן חטאת קבועה, אבל באלו שחיובן עולה ויורד הכל שוין בהן. ויתר פרטיה, מבוארים בכריתות ושבועות.

ונוהגת בזמן הבית בזכרים ונקבות, חוץ מקרבן שבועת העדות שאינו נוהג בנקבות שאינן בתורת עדות כמו שכתבנו למעלה. ועובר עליה ולא הקריב קרבנו על אחת מאלה, ביטל עשה.

שלא להבדיל הראש בחטאת העוף מן הגוף כשימלוק אותו

ספר החינוך מצוה קכד שלא להבדיל הראש בחטאת העוף

שלא יפריד הכהן מן העוף הבא לקרבן, והוא הנקרא חטאת העוף, הראש מן הגוף כשימלוק אותו, שנאמר [ויקרא ה', ח'] ומלך את ראשו ממול ערפו ולא יבדיל. ופירוש מליקה הוא שנועץ הכהן צפרניו ממול ערפו דהיינו העצם הנקרא עצם המפרקת, וחונך העצם בצפרניו עד שמגיע לסימנין וחונך גם הסימנין בצפרנו, או רובו של אחד מהן, וזאת היא שחיטתו של חטאת העוף, וצריך שיכוון הכהן שלא יחתוך הכל לגמרי עד שיהא נפרד הראש מן הגוף, ועל זה נאמר ולא יבדיל.

כבר אמרנו במצות בנין הבית שאין בנו יכולת וגם לא לאשר קטנו עבה ממתנינו, למצוא טענה גם על צד הפשט בפרטי הקרבנות, ודי לנו למלאכתנו זאת להודיע בענין הקרבנות דרך כלל קצת טעם על צד הפשט, וכבר כתבתי למעלה מה שידעתי ושמעתי. ועניין המליקה והאזהרה שלא יבדיל, גם זה מפרטי הקרבן זוא. ואך אמנה, אשר לא יחוש להוציא כל רוחו יוכל להשיב כי אולי בדבר המליקה הנעשית ביד הכהן בחטאת העוף, שהוא קרבן של עני, רמז שימנהר כל אדם בתכלית המהירות צרכו של עני, ועל כן אינו צריך קרבנו שחיטה, שלא יצטרך הכהן לחזור אחר הסכין ולבודקו, ויתבטל העני שם ממלאכתו בינתים. גם להפליג המהירות אמר שיתחיל ממול ערפו, כי הוא המוכן אל ידו, ולא יצטרך להפך הצואר אל צד הסימנין. ועוד יש רמז בענין המליקה שהיא ממול העורף בתורים ובני יונה, שנמשלו ישראל בהם, שלא נהיה קשי עורף.

וענין איסור הבדלת הראש מן הגוף דבר ראוי הוא להידור הקרבן, כי באמת כשראש העוף דבק עמו הוא יותר מהודר, וראוי לנו להדר קרבנו של עני בכל כוחנו, די לו בעניותו, אין לנו להוסיף בדלותו לפחות תואר קרבנו. וכל זה מן היסוד אשר בנינו תחילה, כי משרשי הקרבנות לקנות בנפשינו מידות טובות ומעולות, ולהכשיר פעולותינו בכח הדמיונות שאנחנו עסוקים בהן, כי מהיות האדם בעל חומר לא יצייר ויקבע הדברים ציור חזק בנפשו כי אם על ידי הפעולות. ועד [שמענו טעם אחר נחזיק בזה.

דיני המצוה כגון מה שאמרו זכרונם לברכה [זבחים ס"ד ע"ב] כיצד אוחז הכהן חטאת העוף בשעת מליקה, אוחז שתי רגלי העוף בין שתי אצבעותיו ושתי גפיה בין שתי אצבעותיו, ומותח צוארה אל רוחב שתי אצבעותיו ומולק, וזו מעבודות קשות שבמקדש. ואם שינה ואחז מכל מקום כשירה.

וכל המקום מן המזבח כשר למליקה, פירוש גם זה נאמר שהוא למהר ענינו של עני, ולפיכך אין לו מקום מיוחד, ויתר פרטיה מבוארים בזבחים [ס"ג ע"א - ע"ב].

ונוהגת בזמן הבית בכהנים ובכל אדם, שכל מי שהבדיל בחטאת העוף לוקה.

שלא ליתן שמן זית במנחת חוטא

ספר החינוך מצוה קכה שלא ליתן שמן זית במנחת חוטא

שלא ישים הכהן שמן במנחת חוטא עני, שנאמר [ויקרא ה', י"א] לא ישים עליה שמן, ואע"פ שבשאר מנחות היו נותנין שמן. ומפני כן אמרתי חוטא עני, כי חוטא עשיר אינו מביא מנחת קמח לעולם כי אם קרבן בהמה כמו שמפורש בתורה.

משרשי המצוה, לפי שהשמן רמז למעלה ולגדולה, שאם אתה מערב בכל משקין הוא צף על כולו, והוא דבר חשוב מאד, וידוע הוא חשיבות שמן הטוב, ולכן ימשחו בו המתחנכים למעלת מלכות או כהונה, על כן אין ראוי לתת ממנו במנחת החוטא הצריך להראות בעצמו דאגה ושלמות על שבא דבר עבירה לידו.

ועוד נאמר שהוא לחמלת העני שלא להטריחו יותר מדי להביא שמן, כי השם ברוך הוא לא יטריח בריה. ומפני זה גם כן לא חייבו רק במעט קמח, שאי אפשר לשום אדם אפילו בדלי דלות בלא מעט קמח. וזה יספיק לנו גם על הלבונה.

מדיני המצוה, מה שפירשו זכרונם לברכה [מנחות ע"ו ע"ב] שמנחת חוטא היתה עשרון אחד לא פחות ולא יותר. וכל המנחות הקריבות לגבי מזבח טעונות שמן ולבונה, ולוג שמן לכל עשרון, וקומץ לבונה לכל מנחה בין שהיתה עשרון אחד או אפילו ששים עשרון, אבל יותר מששים אין מביאין במנחה אחת, חוץ ממנחת קנאות ומנחת חוטא שאין בהן שמן ולבונה, שנאמר [שם] לא ישים עליה שמן ולא יתן עליה לבונה, ויתר פרטיה מבוארין במנחות.

ונוהגת בזמן הבית בזכרי כהונה, כי להם העבודה. וכהן העובר עליה ונתן שמן במנחה זו של חוטא עני לוקה.

שלא ליתן עליה לבונה

ספר החינוך מצוה קכו שלא ליתן לבונה במנחת חוטא

שלא לתת לבונה במנחה זו שאמרנו, של חוטא עני, שנאמר [ויקרא ה', י"א] ולא יתן עליה לבונה. ולשון המשנה וחייב על השמן בפני עצמו ועל הלבונה בפני עצמה, לפי שהן שני לאוין בלי ספק. כל ענין הלבונה כענין השמן שכתבנו, אין להאריך בו.

להוסיף המועל או אוכל תרומה חומש על הקרן ולהחזירו

ספר החינוך מצוה קכז מצות תוספת חומש לאוכל מן ההקדש או מועל בו

שלם כל הנהנה מן ההקדש אחד קדשי מזבח ואחד קדשי הבית ואף בחרמי כהנים וכן בקדשים קלים, או אוכל קדש בשגגה, כלומר התרומה, כל מה שאכל או נהנה ממנו, בתוספת חומש, ויביא קרבן על שגגתו איל בשני סלעים או יותר. והוא הנקרא אשם מעילות, והוא אחד מחמש אשמות ודאות הידועים, שנאמר [ויקרא ה', ט"ו] נפש כי תמעול מעל וגו', והביא את אשמו וגו', ונאמר [שם, שם ט"ז] ואת אשר חטא מן הקדש ישלם ואת חמישתו יוסף עליו.

משרשי המצוה, לתת אימה ויראה על כל אדם מהתקרב בעניי הקודש, וכבר כתבנו למעלה תועלת היראה וההגדלה בקודש אל בני אדם.

מדיני המצוה, מה שאמרנו רבותינו זכרונם לברכה [קידושין נ"ד ע"ב] שהמועל אחר המועל אם הראשון בשגגה האחרון פטור, לפי שכבר נתחלל ההקדש אחר שהראשון נתחייב בתשלומין ובקרבן, ואם הראשון במזיד שאינו בתורת קרבן, האחרון בתורת מעילה. ואין מועל אחר מועל במוקדשין אלא בבהמה וכלי שרת בלבד. והנוטל פרוטה מן ההקדש על מנת שהיא שלו לא מעל עד שיוציאנה בחפציו, נתנה לחברו הוא מעל וחברו לא מעל, שאין מועל אחר מועל אלא בבהמה וכלים כמו שאמרנו.

ודיני המעילה, בין בקדשי מזבח בין בקדשי בדק הבית, ושיעור מעילה בשוה פרוטה. דברים שהותרו באכילה מן הקרבנות, כגון בשר חטאת ואשם אחר זריקת דמן או שתי הלחם אחר זריקת דם שני הכבשים, אין בהן מעילה, אפילו אכל הזר מאלו וכיוצא באלו, הואיל והן מותרין למקצת בני אדם להנות בהן כל הנהנה

ההוסיף המועל או אוכל תרומה חומש על הקרן ולהחזירו

מהן לא מעל. ואפילו נפסלו ונאסרו באכילה, הואיל והיתה להם שעת היתר אין חייבין עליהן מעילה.

נסתפק לו אם מעל או לא מעל, פטור מתשלומין וקרן. ותשלומין הקרן והבאת הקרן מעכבין הכפרה ולא החומש, שנאמר [שם, שם] באיל האשם ונסלח לו, איל ואשם מעכבין ואין החומש מעכב. ואחר שהוסיף המוסיף החומש, אם נהנה בחומש אחר כך מוסיף חומש על חומש, דתחילת הקדש הוא חשוב. והחומש הוא אחד מארבעה על הקרן, עד שיהא הוא וחומשו חמשה. ויתר פרטיה מבוארין במעילה ובתמורה.

ונהגת בזמן הבית בזכרים ונקבות. ועובר עליה ואכל או נהנה בעשיית מעשה מן ההקדש בשוה פרוטה במזיד, לוקה ומשלם מה שחסר מן ההקדש הקרן לבד, כי המזיד אינו בתוספת חומש. ואזהרה של מעילה להלקותו מדכתיב [דברים י"ב, י"ז] לא תוכל לאכל בשעריך, וכמו שנכתוב בעזרת השם בסדר ראה בסימן (ת"ס) [תמ"ז]. מעל בשגגה, משלם מה שנהנה מוסיף חומש ומביא קרבן כמו שכתבנו.

מצות קרבן אשם תלוי

ספר החינוך מצוה קכח מצות קרבן אשם תלוי

להקריב קרבן מי שנסתפק לו אם חטא בחטא מהחטאים הגדולים שאדם מתחייב בעשותו אותם בודן כרת ובשגגה חטאת קבועה, ויתחדש עליו הספק בענין זה, כגון שתאמר על דרך משל שהיו לפניו שתי חתיכות אחת חלב ואחת שומן כשר, ואכל אחת מהן ונאבדה האחרת, ודואג בנפשו שאינו יודע אם של חלב אכל או של שומן, זה הקרבן הבא על הספק הזה נקרא אשם תלוי.

ומלת תלוי נאמר על כל דבר שראוי לבוא אחריו ענין שיגלה בו מה שלא נודע בו מקודם, כגון שאם יודע אל החוטא שהחלב אכל, הרי נגלה לו שהראשון לא הספיק לו וצריך להביא עוד קרבן אחר הנקרא חטאת קבועה לתשלום כפרתו. ואם נודע אליו שההיתר אכל, הרי נגלה לו שהראשון הספיק לו ואינו צריך עוד לקרבן אחר אחריו, זהו פירוש תליתו.

וציווי קרבן זה מדכתיב [ויקרא ה', י"ז - י"ח] ואם נפש כי תחטא ועשתה אחת מכל מצות יי אשר לא תעשינה ולא ידע ואשם ונשא עונו, והביא איל תמים מן הצאן בערך לאשם אל הכהן וכפר עליו הכהן על שגגתו אשר שגג והוא לא ידע, כלומר על היותו לא ידע אם שגג או לא שגג, וזה הענין יקראו אותו חכמים לא הודע.

משרשי המצוה, שיהיה האדם זהיר וירא חטא ויעיין בכל מעשיו עיון טוב לכל יכשל בדבר עבירה, ועל כן הצריכתו התורה להביא קרבן כשלא נזהר יפה במעשיו עד כדי שלא יוולד עליו ספק זה. והראיה שאיננו בא רק לכפר על עצלותו בכך. שהרי אינו משתרש אליו לכפר על החטא כלל, שכשיודע אליו החטא מיד צריך לקרבן שלם כמו שהיה חייב אם לא הקריב הראשון.

מדיני המצוה, מה שאמרו זכרונם לברכה [כריתות י"ח ע"א] שאין חיוב קרבן זה לעולם עד שיהא שם איסור קבוע, כגון שהיו לפניו שתי חתיכות ובודאי אחת מהן חלב, שהרי יש כאן איסור קבוע, ואכל אחת מהן, וכן נמי אם אכל בודאי חלב אבל הוא מסופק אם היה כזית שלם או לא, גם זה הוא איסור קבוע.

אבל היתה לפניו חתיכה אחת וספק אם היה חלב או שומן ואכלה פטור מן הקרבן, שאין כאן איסור קבוע דשמה אין כאן איסור כלל. ומן הטעם הזה אמרו שהבא על ספק מגורשת חייב בקרבן, שהרי יש כאן איסור קבוע שנעמידנה בקביעותה שהיתה נשואה, אבל הבא על ספק מקודשת פטור מן הקרבן, שאין כאן איסור קבוע, והרי זה כחתיכה אחת וספק אם היא חלב או שומן שפטור מקרבן כמו שאמרנו, ויתר פרטיה מבוארין בכריתות.

ונהגת בזמן הבית בזכרים ונקבות. ועובר עליה ולא הקריב קרבן זה אם אירע לו ספק המחייב בו, ביטל עשה.

מצות קרבן אשם ודאי

ספר החינוך מצוה קכט מצות קרבן אשם ודאי

להקריב קרבן על חטאים ידועים כמו שנפרש אותם, וזה הקרבן נקרא אשם ודאי, והוא קרבן של איל שצריך להיות שוה שתי סלעים. ויש מן החטאים אלו שקרבן זה בא עליהן בין חטא בהן בשוגג בין במזיד, ויש שאיננו בא אלא בשוגג דוקא ולא במזיד.

ואחד מחטאים אלה הוא מי שיש בידו ממון ישראל משהו פרוטה ומעלה שלא כדין, כגון שגזלו או גנבו, או נשאר בידו מפקדון שהופקד לו, או נשאר בידו מחמת הלואה או שותפות. כללו של דבר כל שאילו הודה לו יהיה חייב לשלם בדין, ותבעו ממנו הנגזל או העשוק או יורשו או הבא מכוחם וכפר בו ונשבע עליו לשקר, והיה כי ישוב וניחם על חטאו וישיב החמס אשר בכפיו חייב להביא קרבן זה שאמרנו על חטאתו, מלבד החומש שחייב להוסיף על הקרן ולתתו לנגזל, שנאמר [ויקרא ה', כ"א] נפש כי תחטא ומעלה מעל ביי וכחש בעמיתו וגו', ואמר רבי עקיבא מה תלמוד לומר מעל ביי, לפי שכל הלווה והמלוה אינו עושה אלא בעדים, וכשהוא מכחש אינו מכחש אלא בעדים, אבל המלוה שלא בעדים ומכחש בו [מכחש ב]שלישי שביניהם, שכונה, לכך נאמר [שם] ומעלה מעל ביי וכחש בעמיתו וגו'.

'כתיב בתריה [שם, שם כ"ג - כ"ה] והיה כי יחטא ואשם, כלומר שיעשה תשובה שיחזיק עצמו באשם, והשיב את הגזלה וגו', וישלם אותו בראשו וחמשתיו יסף עליו וגו', ואת אשמו יביא ליי איל וגו', וזהו הנקרא אשם גזילות, וזהו מן הבאים בין על שוגג בין על מזיד.

ובזאת הפרשה לא נזכר מן האשמות כי אם זה שאמרנו, אבל בפרשה של מעלה [שם, שם ט"ו - ט"ז] הוזכר אשם אחר שהוא ממין זה שנקרא גם כן אשם ודאי והוא אשם מעילות, כלומר מי שמעל ונהנה מן ההקדשות. ולפיכך נופל בו לשון מעילה לפי שהוא דבר רע מאד, וכעין מסירה, מי שפושט ידו ליהנות בממון שמים. וזה האשם אינו בא כי אם על השוגג, וכמו שכתבנו למעלה במקומו.

ועוד חייבה התורה גם כן קרבן זה של אשם ודאי, והוא איל משתי סלעים, לנזיר שנטמא, וכמו שנכתוב בעזרת השם בסדר נשא, וזה גם כן יהיה בין נטמא במזיד או בשוגג.

ועוד חייבה התורה גם כן בקרבן זה למצורע כשיטהר מצרעתו, וכמו שנכתוב בעזרת השם בסדר זאת תהיה תורת המצורע. ואין לפרש בזה שוגג ומזיד, שאין נופל כאן ענין שגגה וזדון.

ועוד חייבה תורה גם כן בקרבן זה מי שבא על שפחה חרופה, וכמו שכתוב בסדר קדושים תהיו, שנאמר [שם י"ט, כ' - כ"א] ואיש כי ישכב את אשה וגו', והיא שפחה נחרפת לאיש והפדה לא נפדתה וגו', בקרת תהיה וגו', והביא את אשמו וגו', איל אשם, וזה מן הבאים בין על שוגג בין על מזיד. נמצאו בין כולן האשמות 'דאות חמשה, וכן מנו אותן חכמים זכרונם לברכה במשנה [זבחים נ"ד ע"ב], שאמרו אלו הן אשמות, א. אשם גזילות. ב. אשם מעילות. ג. אשם שפחה חרופה. ד. אשם נזיר. ה. אשם מצורע. ואשם תלוי הנמנה שם, שמו עליו שאינו ממין האשמות ודאות.

'מאלו החמשה, שלשה מהן באין בין על שוגג בין על מזיד, והן אשם גזילות, אשם שפחה חרופה, אשם נזיר, ואחד מהן אינו בא אלא על שוגג ולא על מזיד והוא אשם מעילות, והחמישי שהוא אשם מצורע אין נופל בו לשון שגגה וזדון כמו שאמרנו.

ושפחה חרופה, הואיל ואתא לידן נימא בה מילתא, ואע"פ שאינו בסדר הזה, לפי שאינה מחשבון המצוות אין לי מקום לדבר בה כי אם כאן.

צירוש חרופה, מיועדת, כלומר מקודשת. ואמרו בגמרא בריש פרק ראשון בקידושין [ו' ע"א], שכן ביהודה קורין לארוסה חרופה. ובשפחה כענינת הכתוב מדבר

מצות קרבן אשם ודאי

שהיא חציה שפחה וחציה בת חורין, וזהו שכתוב בה והפדה לא נפדתה, כלומר פדויה ואינה פדויה, וכגון שפרעה לאדוניה חצי דמיה ונתקדשה לעבד עברי או לישראל אחר, בזו נאמר שאם בא עליה אדם אחר בין בשוגג בין במזיד שחייב להביא קרבן זה שהוא נקרא אשם, והוא איל שוה משתי סלעים ולמעלה.

ומפני זה מספיק קרבן כפרה למי שבא עליה, לפי שאין קידושיה קידושין גמורים כמו אם היתה בת חורין, שאילו בבת חורין מקודשת חיוב מיתה יש למי שבא עליה, אבל בזו אין קידושיה גמורין ממת חצי שפחות שבה עדיין, ולפיכך מספיק קרבן לכפרה אל הנכשל בה.

גם הקילה התורה בביאתה לפטור בקרבן גם המזיד, מה שאין דרך בשאר דונות לפטור בקרבן, לפי שהאשה השפחה אע"פ שחציה פדויה קלה היא בעיני כל אדם, והכשלוך קרוב מאד עליה לפי שאין לב ההמון חושב ביאתה לחטא גדול. ועל כן יוסר עונם וחטאתם יכופר עם הקרבן, וכעין מה שאמרו זכרונם לברכה בעניינים אחרים אפשר לנו לומר בזה, רחמנא ליבא בעי.

מכל מקום השפחה חייבת מלקות, שאין לומר בה שתהיה קלה בעיניה. ושמפני כן לא השגיחה בעצמה לזנות. ומיהו גם היא לא תתחייב מלקות אלא כשנבעלה כדרכה, והיא גדולה ומזידה. ועליה נאמר [שם] בקרת תהיה, כמו שדרשו רבותינו זכרונם לברכה, בקראי תהא כלומר במלקות. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה [כריתות י"א ע"א], היא לוקה ולא הוא. ומפני כן הוציא הכתוב המלקות בלשון זה של קרייה, לפי שהיו קוראים על הלוקה פסוקים של תוכחת בעוד שהיו מלקין אותו, כדי שישמע ויקח מוסר, והם והפלא ה' וגוי [דברים כ"ח, נ"ט].

משרשי המצוה, לבל יחשוב אדם שאע"פ שענין איסור גזילת הממון ניתק לעשה, שנאמר [ויקרא ה', כ"ג] והשיב את הגזלה, שילך כל אחד ויגזול מחברו מה שירצה וידמה בלבבו לאמר לכשיהיה לו וישיב גזילתו יכופר עונו ויטהר ממנו, והרי הוא כאילו לא עשאו מעולם ויהיה זה פתח לעוברי עבירה, לכן הודיעה התורה שאף עם ההשבה בתוספת חומש צריך הקרבן לכפרה על שחטא. וכבר כתבתי למעלה בענין זה כי מכל מקום לא ניצל זה שלא עבר על רצון בוראו, וחבל על רישיה דעבר על רעוא דמריה שמיא ולו יקריב כמה אימירין שמינין לעלתא.

ושם כתבתי גם כן שהקרבן והקרבן מעכבין את הכפרה ואין החומש מעכב.

דיני המצוה, כגון באי זה ענין יתחייב בשבועה זו שיהיה חייב עליה אשם זה ובאי זה ענין יהיה פטור ממנו. ועל אי זה דרך יתחייב אשמות הרבה כמנין חיוב השבועות ועל אי זה לא יתחייב אלא אשם אחד. ויתר פרטיה, מבוארים בכריתות ובשבועות.

ונוהגת מצות חיוב קרבן זה בזמן הבית בזכרים ונקבות. ועובר עליה ולא הקריבו, אע"פ שהשיב גזילו לא נתכפר חטאו, ואולם יש להאמין שאין ענשו חזק כמו שהיה אילו לא השיב הממון. והמשל על זה, מי שהכה חבירו ונתחייב קנס למלך, ונתפייס עם המוכה, ולא נשארה עליו רק תביעת המלך.

להשיב את הגזל

ספר החינוך מצוה קל מצות השבת גזל

שנצטוונו להשיב את הגזילה בעין, כלומר שאם הדבר ממש שגזל הוא אצלו ולא נשתנה ברשותו, שחייב להשיבו אל הנגזל כמות שהוא ולא שיקחנו לעצמו ויתן דמיו לנגזל, שנאמר [ויקרא ה', כ"ג] והשיב את הגזלה אשר גזל, ואמרינן בקמא בפרק הגזל בתרא [ב"ק ק"יב ע"א] תנו רבנן והשיב את הגזלה אשר גזל, מה תלמוד לומר אשר גזל, יחזיר כעין שגזל.

ואם נשתנית הגזילה ברשותו של גזל חייב להשיב דמיה ופטור בכך, אע"פ שלא נתייאשו הבעלים ממנה.

ואי זהו שינוי הפטור מהשיב את הגזילה בעין, זה השינוי שאינו יכול לחזור אחר כך הדבר לברייתו, כגון הגזול עצים ושרפן או קצץ מהן קצתן או שחפר בתוכן חפירות, וכן הגזול צמר וצבעו או הגזול מטוה ועשה ממנו בגד וכל כיוצא בזה, אבל הגזול לוחות עץ, אע"פ שבנה מהן תיבה אין זה שינוי שאינו חוזר לברייתו, שהרי אפשר לפרק אותן והן חוזרין לוחות כמו שהיו, ולפיכך חייב להחזיר אותן בעין, וכן כל כיוצא בזה.

שורש המצוה ידוע.

ינייה, כגון מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה [סנהדרין נ"ז ע"א], כמה תהיה הגזילה שיתחייב הגזול להשיבה, כל גזילה השה פרוטה, אבל פחות מכאן, אע"פ שעבר על איסור תורה אינה בתורת השבון, וכמו שנכתוב בארוכה על לאו דלא תגזול, לפי שישראל בני אברהם יצחק ויעקב נדיבים בני נדיבים הם, וידוע הדבר שכל שהוא פחות משהו פרוטה אפילו עני שבישראל מכיון שנגזל ממנו מוחל אותו ואין חפצו אחריו כלל.

ולפיכך אמרו זכרונם לברכה [ב"ק ק"ה ע"א] שהגזול שלש אגודות ששוות בשעת גזילה שלש פרוטות והוזלו ביד הגזולן ועמדו על שתי פרוטות, אע"פ שהחזיר השתים חייב להחזיר השלישית, שאחר שעת גזילה אנו דנין, וכבר היתה שוה פרוטה באותה שעה. גזל שתיים ששוות פרוטה והשיב אחת, גזילה יש כאן, השב גזילה אין כאן.

ודיני יאוש ושינוי רשות, רבים. וכלל הדבר כן לפי הנראה מן הגמרא, שכל זמן שהגזילה ביד הגזולן או אפילו ביד בניו ולא נשתנית, אע"פ שידענו בודאי שהנגזל תייאש ממנה, והוא כמו שאמרו בגמרא [ב"מ כ"ג ע"א] כגון דשמעוה בני אדם שהיה אומר ווי ליה לחסרוניה, כלומר שמסכים בדעתו על אותו דבר שכבר נאבד ממנו ואין דעתו סומכת שיראנו עוד, אעפ"כ דין תורה שחייבין להחזירה לנגזל כמות שהיא, אפילו השביחה ביד הגזולן השבח לנגזל. וזהו שכתוב בתורה [שם] והשיב את הגזלה אשר גזל, ובא הפירוש אם היא כמו שגזלה, כלומר שלא נשתנית יחזירנה כמות שהיא, ואפילו השביחה כמה.

אבל חכמים תיקנו מפני תקנת השבים שכל מה שהשביחה ביד הגזולן אחר יאוש הבעלים יהיה שלו, וכשיבוא להחזירה יחשוב עם הנגזל כמה היתה שוה בשעת הגזילה וישיב לו הנגזל דמי מה שהשביחה ויקחנה. ודבר זה יש כח ביד חכמים לעשותו. לפי שבכל דבר שבממון הם יכולים לעשות בו כחפצם ואפילו כנגד ציווי התורה, כמו שידוע שהפקר בית דין הפקר.

ולפיכך גוי שגזל והשביח בין קודם יאוש בין לאחר יאוש, או ישראל גזלן שמכר לגוי והשביח הגוי [השבח לנגזל. מכרה] לפני יאוש, הדין עם השני כמו עם הראשון בשוה, שאין שינוי רשות עושה קנין אלא אחר יאוש. אבל אחר יאוש, בין שהיה אותו יאוש אחר שבאתה הגזילה ליד לוקח או בעוד שהיתה ביד גזלן, כיון שיש בגזילה זו יאוש ושינוי רשות קנאה הלוקח לגופה של גזילה. ואם אותו גזלן שמכרה לו הוא גזלן שאינו מפורסם, תהיה שלו לגמרי ואין חייב להשיב כלום לנגזל, אלא ילך לו הנגזל ויעשה דין עם הגזולן. ואם הוא גזלן מפורסם, חייב להשיב הלוקח דמי הגזילה לנגזל והוא יעשה דין עם הגזולן.

ודיני הגזילה. עד היכן הוא חייב לטרוח להשיבה אל בעליה, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה [ב"ק ק"ג ע"א], הגזול מחבירו שוה פרוטה שחייב להוליכה אחריו אפילו למדי, כלומר למקום רחוק. וכדי להקל טרחו אם ההוצאה מרובה, אמרו רבותינו זכרונם לברכה [שם] שייחנה ביד בית דין ויודיעם שאותו ממון הוא של פלוני והם יתנוהו לו לכשיזדמן.

ודין גזל קורה ובנאה בבירה מה יהא עליה, ודין גזל ביישוב ורצה להחזיר במדבר, ודין גזל והקדש, וגזל טלה ונעשה איל מה דינו, ודין שבח הבא מחמת יוקר, שאינו מן התקנה אלא חוזר לנגזל, שלא תיקנו לגזול את השבח אחר יאוש אלא כגון שבח גיזות וולדות, אבל שבח היוקר לא. ודין תוקף עבד חבירו ועשה בו מלאכה, ודין תוקף ספינתו, ודין הדר בחצר חבירו שלא מדעתו. ויתר פרטיה מבוארין בפרקים האחרונים מן קמא.

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. ועובר עליה וגזל ולא השיב ביטל עשה זה, מלבד הלאו שעבר בשעת גזילה. ואוי לו למי שבידו לתקן המעוות ואינו מתקנו טרם מותו.